

до його складу входить і сама людина, як складовий елемент природи, головний елемент продуктивних сил, що здійснює виробничий процес. Ресурси являють собою матеріальну основу виробництва, мають свої конкретні одиниці виміру, які за змістом відрізняються від одиниць виміру результатів виробничого процесу. Виробничий потенціал — це складна соціально-економічна категорія, що включає ресурсний потенціал як статичний елемент, залучений у процес виробництва, сам виробничий процес, як динамічний елемент, і кінцевий результат виробничого процесу, що завершується матеріальним кінцевим продуктом. До кінцевого результату належить не тільки кінцевий продукт, а й ціна досягнення, тобто рівень соціально-економічної ефективності виробничого процесу в цілому.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко Ю.В. Производственный потенциал сельскохозяйственных предприятий.- М : Агропромиздат, 1989. – 150 с.
2. Горянський В.Ф. Виробничо-економічний потенціал АПК. – К.: Урожай, 1990. – 158с.
3. Шиян В.Й. Ефективність використання виробничого потенціалу. – К.: Урожай, 1988. – 71с.
4. Економіка сільського господарства / В. П. Мертенс, В. І. Мацібора, Л. Ф. Жигало та ін. ; За ред. В. П. Мертенса. – К. : Урожай, 1995. – С.67 – 71.
5. Экономика и управление в сельском хозяйстве : Учебник / под ред. Г.А. Петраневой. – М. : Изд. Центр “Академия”, 2003. – 352 с.

**УДК 631.1**

## **РОЗВИТОК ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ МИКОЛАЇВСЬКОГО РАЙОНУ**

***М.А. Домаскіна, асистент***

*Миколаївський державний аграрний університет*

В останні роки в нашій країні швидкими темпами наростають процеси реформування аграрного сектору економіки. З'явилося

багато нових форм організації виробництва, серед них, зокрема, і селянські (фермерські) господарства. Ці господарства є новим для України типом виробничих відносин.

Розглянемо діяльність сучасних селянських (фермерських) господарств на прикладі господарств Миколаївського району Миколаївської області (табл. 1).

Таблиця 1

**Основні показники розвитку селянських (фермерських) господарств Миколаївського району Миколаївської області (станом на 1 січня)**

Показники	Роки						
	1993	1996	1999	2000	2001	2002	2003
Кількість: - шт.	360	334	277	286	257	263	273
- у % до попереднього року	-	92,78	82,93	103,25	89,86	102,33	103,8
Площа сільгоспугідь - всього, га	4107	4740	4660	4239	4151	9699	8324
в т.ч. ріллі	2965	4700	4548	4148	4060	9515	8274
Середня площа сільгоспугідь на одне господарство, га:							
- всього	11,41	14,19	16,82	14,82	16,15	36,88	30,49
- в т.ч. рілля	8,24	14,07	16,42	14,50	15,80	36,18	30,31
- у % до попереднього року	-	124,4	118,54	88,10	108,97	228,32	82,68
Частка фермерських господарств району (%) у області по:							
- кількості	16,87	6,71	6,73	6,82	6,03	6,01	6,24
- площі сільгоспугідь	14,87	4,76	4,55	3,81	3,09	5,25	4,51
- середній площі сільгосп- угідь на одне господарство	88,16	70,96	67,54	55,83	51,18	87,37	67,76

Кількість фермерських господарств району коливається рік від року, але не дуже суттєво (табл 1). З початком виникнення фермерства на Україні темп створення фермерських господарств в районі різко зростає. Але поступово, зважаючи на всі труднощі, що постали перед новоствореними господарствами, кількість їх в районі до 1998 року неуклінно зменшувалася, і в 2001 році складала вже 71,4% порівняно з 1993 роком, а в 2003 – 75,8%.

Останні п'ять років спостерігається відносна стабільність у кількості фермерських господарств. Масового створення нових формувань не відбувається.

Порівняно із кількістю фермерських господарств у Миколаївській області господарства району тільки у 1993 році склали досить чутливу частку — 16,87%. Останні ж вісім років ця цифра становить в середньому 6,3% загальної кількості селянських господарств області.

Площа сільгоспугідь, наданих у користування селянським (фермерським) господарствам, неуклінно зростає і різкий стрибок відбувся у 2001 році. Як правило, фермери розширюють площі своїх земель за рахунок оренди пайових часток, отриманих селянами в процесі приватизації. Люди дедалі більше довіряють фермерам свої землі. Відповідно зростає середня площа сільгоспугідь в розрахунку на одне господарство. Якщо в 1993 році це було всього 11,41 га, то в 2001 — 36,88 га. Таким чином, середня площа земель одного фермерського господарства зросла більше, ніж у три рази.

Недивлячись на вказане, середня площа господарств району неодмінно залишається меншою, ніж середня по області. В певні роки вона була трохи більшою за 50%. І якщо розглянути цей показник у рейтинговому відношенні до середнього розміру господарств всіх районів області (19), то Миколаївський район посів в 1993 році шістнадцяте місце, а у 2000 році — вже саме останнє — дев'ятнадцяте.

Розмах по площі сільгоспугідь та ріллі фермерських господарств району дуже значний. Так, найменше зареєстроване селянське (фермерське) господарство має площу 2 га (Кир'яківська сільська рада), а найбільше — 1786 га і розташоване на території трьох селищних рад (основне — Петрівська сільська рада).

Найбільшу кількість складають господарства із площею угідь від 10 до 20 га (більше п'ятидесяти відсотків) (табл. 2). Це явище пов'язано із середньою площею земельного паю району (від 6 до 10 га). Такі господарства утворюються, як правило, при об'єднанні паїв подружжя. Господарства із площею до 50 га створюються внаслідок об'єднання декількох паїв окремої родини. Досить вагоме число господарств із площею більше 100 га. В загальній кількості фер-

мерських господарств району вони складають майже 5%. Ці господарства досягли своїх розмірів за рахунок оренди земельних паїв селян, які вийшли із складу колишніх КСП.

Таблиця 2

**Розподіл селянських (фермерських) господарств  
Миколаївського району за площею сільгоспугідь (за 2001 рік)**

Показники	Групи господарств за площею сільгоспугідь, га						
	до 10	10-20	21-30	31-50	51-100	більше 100	По всіх групах
Кількість господарств у групі	36	124	34	34	2	12	242
Питома вага, %	14,88	51,24	14,05	14,05	0,83	4,96	100,00
В середньому на одне господарство, га	7,82	12,81	24,36	40,16	55,66	485,86	41,35

Виробнича діяльність фермерських господарств району пов'язана із рослинництвом. Рослинництво традиційно було основним виробничим напрямком колишніх колгоспів, а потім — новостворених аграрних підприємств, що, в свою чергу, вплинуло на вибір діяльності фермерів. Ця галузь не вимагає значних капіталовкладень та затрат трудових ресурсів. Товарним тваринництвом в районі не займається жодне селянське (фермерське) господарство. Однак це не означає, що фермери тварин зовсім не вирощують. У багатьох випадках худоба є власністю не фермерського господарства, а особистого підсобного.

Таблиця 3

**Площі посівів сільськогосподарських культур  
у фермерських господарствах Миколаївського району, га**

Культури	Роки				У % до області		
	1999	2001	2002	2003	1999р.	2001р.	2002р.
Зернові	1151	5144	5451	3097	4,00	5,38	5,16
Соняшник	911	1236	1921	3163	4,05	3,66	4,95
Овочі	8,2	75	33	12	1,54	7,45	3,90
Інші	755,8	600	204	565	10,07	4,16	1,66

Основними культурами, які вирощують фермери, є озима пшениця, озиме жито та соняшник, меншою мірою вирощують

ярий ячмінь, дехто в незначних об'ємах займається вирощуванням гречки та проса, баштанних культур. Зерновиробництво в районі є розповсюдженим, однак, наприклад, в Нечаянській селищній раді більшість фермерів займаються овочівництвом.

Найбільші площі відводяться під зернові культури, причому, рік від року ці площі збільшуються (табл. 3). Дещо меншу площу займає вирощування соняшнику, але площа посівів цієї рослини також зростає. Фермерські господарства району зовсім не займаються вирощуванням цукрового буряку. Це обумовлено тим, що район входить до четвертої ґрунтово-кліматичної зони — сухий степ, де традиційно цукровий буряк не вирощувався, оскільки природні умови цьому не сприяють. Крім того, вирощений із великими затратами буряк необхідно везти на значну відстань на найближчий цукровий завод в с.Засілі Снігурівського району, що також сприяє підвищенню затрат. Близьке розташування міста Миколаєва і курортної зони Рибаківка сприяє розвитку овочівництва. Морський порт Миколаєва являє собою надійного споживача зернових культур та насіння соняшнику, що і пояснює популярність цих культур серед фермерів.

Таблиця 4

**Валові збори продукції основних сільгоспкультур у фермерських господарствах Миколаївського району Миколаївської області, ц**

Культури	Роки				У % до області			
	1999	2000	2001	2002	1999р.	2000р.	2001р.	2002р.
Зернові	15571	18256	144852	125898	3,14	3,40	5,12	4,67
Соняшник	7379	8817	5533	11870	4,51	3,81	2,68	3,39
Овочі	305	450	1260	2894	1,47	2,37	1,92	2,06

Загальний валовий обсяг зерна з роками постійно зростає (табл. 4) і ми бачимо різкий його стрибок у 2001 році, що можна пояснити збільшенням площ, які зайняті цією культурою, а також сприятливими погодно-кліматичними умовами цього року. Як відомо, урожай зернових у 2003 році був набагато нижчим (завдяки льодяній корці, що утворилася взимку на ґрунті і призвела до значної втрати озимих). Крім того, скрутне фінансове становище

багатьох господарів не дозволило повною мірою пересіяти вдруге.

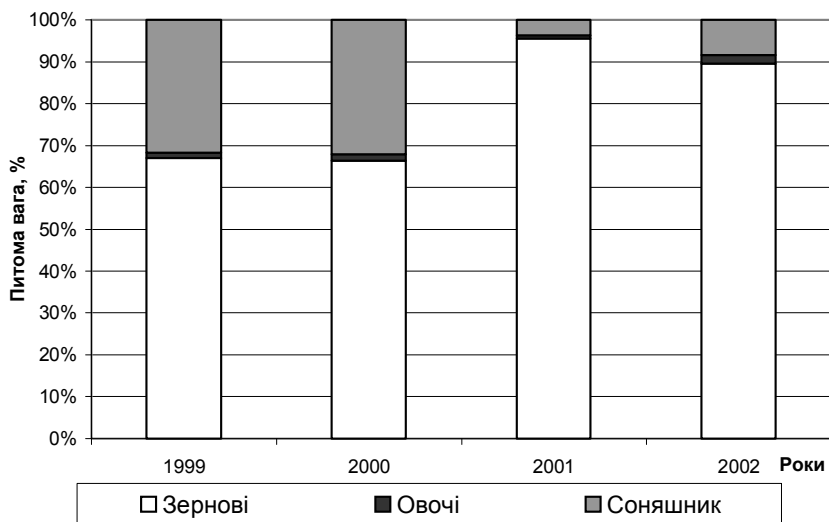
Обсяги виробництва овочів у фермерських господарствах району порівняно із загальними обсягами виробництва в області досить незначні і складають менше 2%. Недивлячись на те, що район розташовано поблизу значних ринків збуту овочевої продукції, овочівництво не набуває значних розмірів. Це пов'язано із великими затратами праці в овочівництві, а також з необхідністю мати зрошувальні системи та можливості їх утримувати, що зараз фермерів не по кишені.

Пародоксальна ситуація склалася із вирощуванням соняшнику. Так, у 2001 році порівняно із 2000 роком площі, зайняті під цю культуру, зросли у 1,35 рази, а валовий збір насіння соняшнику зменшився на 37%. Звичайно, це також можна пояснити несприятливи погодними умовами. Але головне, на нашу думку, не в цьому. Багато фермерів не дотримуються основних правил встановлення сівозміни, дехто взагалі сіє соняшник на одній і тій ділянці кілька років підряд. Це дуже виснажує землю, адже для відновлення природних якостей землі після соняшнику повинно пройти щонайменше 8-10 років. Крім того, не маючи фінансової стабільності, фермери не приділяють достатньої уваги застосуванню добрив. Якщо мінеральні добрива ще подекуди застосовуються, то з органічними склалася просто катастрофічна ситуація. Оскільки тваринництво зараз у занепаді, то взяти органічні добрива практично немає звідки.

Як видно з рис.1, з роками частка зерновиробництва зростає, і в 2001 році воно посадає основне місце, майже витіснивши виробництво соняшнику та овочів.

На сьогодні склалася досить складна ситуація в аграрному секторі в цілому та у фермерських господарствах зокрема. Поступово фермери набувають досвіду і дедалі вносять більш вагомий внесок в аграрний сектор економіки регіону. Але виробництво у селянських (фермерських) господарствах відбувається екстенсивно. Збільшення обсягів виробництва продукції основних сільськогосподарських культур в селянських (фермерських) господарствах відбувається значною мірою за рахунок розширення площ. Передові технології обробки землі та організації виробництва практично

не застосовуються. Здебільшого фермери займаються найменш трудомістким виробництвом. Однак, враховуючи розташування району відносно обласного центру, перспективним міг би стати розвиток овочівництва. Спостерігається тенденція до укрупнення господарств, що на нашу думку, дозволить в майбутньому повноцінно розвивати тваринництво. Звичайно, природно-кліматичні умови, диспаритет цін, відсутність стабільної державної підтримки не дають змоги працювати фермерам у повну силу, однак потенційний запас можливостей у господарів є і завдяки науково-обґрунтованим методам роботи вони можуть підвищити свій вклад у розвиток сільського господарства нашої держави.



**Рис.1. Питома вага обсягів виробництва продукції основних сільськогосподарських культур фермерськими господарствами Миколаївського району**

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Статистичний збірник "Фермерські господарства Миколаївської області". /Миколаївське обласне управління статистики. Під загальним керівництвом П.Ф. Зацаринського – М., 2003 – 49 с. Вих. № 06- 327 25.07. 2003р.